

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Гюль Алі

УДК 378.14(560)"18-20"

**Становлення та розвиток університетської освіти Туреччини
у ХІХ – на початку ХХІ століття**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Житомир – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Антонова Олена Євгеніївна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Сбруєва Аліна Анатоліївна,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка,
завідувач кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Радченко Тетяна Анатоліївна,
Дніпровський державний технічний
університет,
доцент кафедри перекладу.

Захист відбудеться 20 червня 2017 р. о 13.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, 2-й поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (10008, м. Житомир, вул. Велика бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 19 травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Одним із пріоритетних завдань, які постали перед Україною після проголошення державної незалежності, є інтеграція у світове співтовариство, зокрема освітнє, приєднання до країн-учасниць Болонського процесу (2005 р.), що є незаперечним фактом міжнародного визнання вітчизняної системи вищої освіти. Зазначене передбачає необхідність здійснення модернізації та реформування вищої освіти, надання освітніх послуг з урахуванням європейських норм і стандартів, розроблених і прийнятих у декларації Болонського саміту міністрів освіти європейських держав, що проголошують прихильність університетів до європейських гуманістичних традицій, нероздільність навчання і наукових досліджень.

В умовах світової інтеграції й посилення взаємодії країн набувають актуальності питання поглиблення міжнародної співпраці, вивчення й запровадження досвіду вищих навчальних закладів і наукових установ у міжнародному освітньому просторі, переосмислення вітчизняного досвіду, пошук механізмів адаптації позитивного зарубіжного досвіду до сучасних реалій (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2002 р.), Закон України "Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року" (2013 р.), Проект "Концепція розвитку освіти на період 2015–2025 років" (2016 р.) та інші нормативно-правові акти).

Упровадження Болонської системи в Україні зумовлює необхідність вивчення досвіду тих країн, які розпочали процес адаптації своїх освітніх систем до сучасної загальноєвропейської моделі значно раніше і вже досягли певних успіхів, запровадили й ефективно використовують нові форми та методи у вищій освіті. Зокрема, корисним може стати досвід Туреччини насамперед через схожість освітніх змін, які сьогодні відбуваються в наших країнах. Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена також теоретичною і практичною значущістю турецького досвіду в галузі розвитку університетської освіти та науки, новітніх тенденцій у вищій школі, шляхів оновлення турецької вищої освіти.

В останній час з'явилася низка: наукових робіт вітчизняних та зарубіжних науковців, пов'язаних з проблемами історії, філософії і теорії вищої освіти в Україні і за кордоном (Н. Абашкіна, Н. Авшенюк, В. Андрущенко, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремінь, В. Кудіна, Н. Ничкало, В. Огнев'юк, Л. Пуховська, П. Саух, О. Сухомлинська, Ж. Таланова та ін.); порівняльно-педагогічних досліджень, присвячених питанням розвитку систем вищої освіти (О. Антонова, Т. Десятов, Н. Корсунська, А. Сбруєва, Н. Сейко та ін.); історичних розвідок щодо проблем розвитку Туреччини (А. Вітол, Д. Єремєєв, А. Желтяков, М. Мейєр, А. Новичев, Ю. Петросян). Особливості розвитку турецької освіти досліджували А. Газізова, Ю. Лі, С. Сапожніков, С. Усманова

та ін., становлення університетської освіти Туреччини Й. Аккутай (Y. Akkutay), А. Акіїлдіз (A. Akyıldız), Й. Акюз (Y. Akyüz), А. Барблан (A. Barblan), Є. Іхсаноглу (E. İhsanoğlu), Ф. Ісфендіяроглу (F. İsfendiyaroğlu), Т. Коротько та ін., проблеми якості вищої освіти Туреччини Н. Борахан (N. Borahan), К. Гуруз (K. Guruz), Р. Кайнар (R. Kaynar), Ф. Мізікаджи (F. Mizikaci), М. Озден (M. Ozden), А. Озджан (A. Özcan), С. Сомел (S. Somel) та ін.

Разом з тим, незважаючи на розширення та інтенсифікацію дослідницьких зусиль, спрямованих на вивчення особливостей розвитку вищої освіти зарубіжних країн, певні питання залишилися недостатньо вивченими. Зокрема, бракує системних досліджень, пов'язаних із вивченням функціонування системи університетської освіти Туреччини, що і зумовило вибір теми дослідження "**Становлення та розвиток університетської освіти Туреччини у ХІХ – на початку ХХІ століття**".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка "Становлення та розвиток освіти та виховання в різні історичні періоди" (номер державної реєстрації 0110U002112). Тему дисертації затверджено вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 25.10. 2013 р.) та погоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 10 від 17.12. 2013 р.).

Джерельну базу дослідження становлять: офіційні документи та матеріали щодо розвитку університетської освіти Туреччини, зокрема законодавчі акти, нормативні документи, рекомендації в галузі вищої освіти Туреччини, документи Міністерства освіти Туреччини, програми навчальних курсів; статистичні дані про розвиток вищої освіти, мережу навчальних закладів Туреччини; документи міжнародних організацій; наукові праці турецьких філософів, соціологів, істориків, педагогів-практиків університетської освіти; довідково-енциклопедична література Туреччини; міжнародні періодичні видання з проблем вищої освіти; монографії й наукові збірники турецьких науковців з проблеми дослідження; педагогічна періодика Туреччини та інших зарубіжних країн; наукові праці (монографії, дисертації, статті) українських, російських, турецьких, канадських науковців; матеріали науково-практичних конференцій, присвячених проблемам розвитку університетської освіти.

Територіальні межі. Дослідження охоплює територію сучасної Туреччини та ті території, що входили до складу Османської імперії на початок ХІХ століття.

Хронологічні межі дослідження охоплюють ХІХ – початок ХХІ століття. Нижня хронологічна межа визначається роками правління султана Селіма III

(1789–1808 pp.), який започаткував глибокі зміни в турецькому суспільстві загалом і в системі вищої освіти зокрема. Саме на початку XIX століття було проведено ряд реформ у системі вищої освіти Туреччини (так звані "реформи Селіма III"). Верхня хронологічна межа визначається початком XXI століття (2001 р. – долучення Туреччини до Болонського процесу), оскільки у цей період відбулися значущі організаційні, змістові, процесуальні трансформації у вищій школі, що завершилися оформленням сучасної системи університетської освіти.

Мета дослідження: розкрити передумови, періоди й тенденції становлення та розвитку університетської освіти Туреччини XIX – на початку XXI століття.

З огляду на мету дослідження поставлено такі **завдання:**

1. Охарактеризувати стан наукової розробки та понятійно-термінологічний апарат дослідження.

2. Виокремити історичні, соціально-економічні, соціокультурні та організаційно-методичні передумови становлення та розвитку університетської освіти Туреччини XIX – початку XXI століття.

3. Обґрунтувати основні періоди та тенденції становлення та розвитку університетської освіти Туреччини (XIX – на початку XXI століття).

4. Окреслити перспективи використання досвіду Туреччини на сучасному етапі реформування вищої освіти в Україні.

Об'єкт дослідження – вища освіта Туреччини.

Предмет дослідження – основні передумови, періоди й тенденції становлення та розвитку університетської освіти в Туреччині у XIX – на початку XXI століття.

У процесі дослідження застосовувалися такі **методи:** загальнонаукові – аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, систематизація, класифікація, порівняння стали основними способами вивчення різноманітних історико-педагогічних джерел, за допомогою яких було визначено періоди розвитку й реформування університетської освіти Туреччини, виявлено та висвітлено основні тенденції її розвитку; охарактеризовано систему університетської освіти Туреччини; проаналізовано автентичні джерела, матеріали теоретичних досліджень, офіційні документи Туреччини з досліджуваної проблеми; визначено перспективні напрями використання досвіду університетської освіти в Туреччині та в Україні; *історико-педагогічні* – аналітичний метод дозволив здійснити аналіз історичної, педагогічної літератури і документальних джерел з використанням систематизації, зіставлення та узагальнення; історико-ретроспективний дав можливість виявити причинно-наслідкові зв'язки у розвитку історичних подій, простежити історію університетської освіти Туреччини у XIX–XX століттях, виокремити характерні особливості та тенденції цього процесу; історико-структурний метод забезпечив розробку структури дослідження, аналіз історичних, соціально-економічних,

соціокультурних та організаційно-методичних передумов розвитку університетської освіти Туреччини; історико-хронологічний метод сприяв виокремленню основних періодів в історії турецької університетської освіти.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше* на основі цілісного наукового аналізу здійснено історико-педагогічне дослідження становлення та розвитку університетської освіти Туреччини з початку ХІХ до початку ХХІ століття; визначено основні періоди її розвитку в окреслених хронологічних межах; виокремлено історичні, соціально-економічні, соціокультурні та організаційно-методичні передумови становлення та розвитку університетської освіти Туреччини; окреслено провідні тенденції цього процесу на кожному з етапів; досліджено вплив політичних, соціокультурних і організаційно-економічних механізмів на процеси модернізації університетської освіти Туреччини; *удосконалено* джерелознавче поле проблематики шляхом його розширення за рахунок іноземних публікацій та введення у науковий обіг фактичних матеріалів, що дало змогу поглибити й конкретизувати провідні тенденції розвитку вищої освіти Туреччини у досліджуваній період; *подальшого розвитку* набули знання про історію становлення та розвитку, зміст, форми та методи навчання в університетах Туреччини.

У науковий обіг уведено невідомі широкому загалу українських дослідників матеріали про розвиток університетської освіти Туреччини ХІХ – на початку ХХІ століття, зокрема матеріали архіву Стамбульського університету (Istanbul, Basbakanlik Osmanli Arsivleri (BOA)).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновані автором матеріали можуть бути використані в діяльності органів державної влади з метою запозичення досвіду Туреччини у реформуванні вищої освіти України, у процесі підготовки майбутніх фахівців в університетах, при написанні кваліфікаційних робіт, при розробці навчальних посібників і підручників. Виявлені автором історико-педагогічні джерела можуть бути використані під час викладання навчальних предметів "Історія педагогіки" та "Порівняльна педагогіка" у процесі підготовки майбутніх учителів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження було викладено на наукових, науково-практичних конференціях, зокрема, *міжнародних*: "Молодь за діалог та толерантність в подоланні соціальних конфліктів" (Одеса, 2011), "Дні інформаційного суспільства – 2013" (Київ, 2013), "Соціальні комунікації в інтеркультурному просторі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів" (Київ, 2014), "Дні науки філософського факультету–2015" (Київ, 2015), конференція до Міжнародного дня толерантності (Київ, 2015), "Актуальні проблеми розвитку світової науки" (Київ, 2015); "Глобалізаційні виклики і багатостороння дипломатія" (Київ,

2015), "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору" (Київ, 2015), "Формування професійної майстерності майбутніх фахівців в умовах освітньо-виховного середовища навчального закладу" (Житомир, 2016), "Міжнародна наукова школа "Парадигма" (Варна, Болгарія, 2016), "Українсько-турецьке співробітництво заради прогресу: освіта, наука, культура" (Київ, 2016); *всеукраїнських*: "Глобальні виклики на Євразійському просторі: перспективи України" (Київ, 2015), "Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України" (Київ, 2015), "Реформи законодавства України в умовах євроінтеграції" (Київ, 2014); "Сучасне доквілля: реалії та перспективи" (Київ, 2016).

Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка (2014–2017).

Публікації. Матеріали дослідження викладено у 10 одноосібних наукових публікаціях, серед яких: 4 статті у провідних наукових фахових виданнях України, 4 статті у закордонних наукових періодичних виданнях, 2 статті у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 326 сторінок, основний текст 189 сторінок, список використаних джерел включає 438 найменувань, із них 86 – англійською, 141 – турецькою та 6 французькою мовою. Основний текст дисертації містить 11 таблиць, 2 рисунки та 15 додатків на 99 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, розкрито його методи, висвітлено наукову новизну та практичне значення, відображено апробацію і впровадження здобутих результатів.

У першому розділі – **"Становлення та розвиток університетської освіти Туреччини як історико-педагогічна проблема"** – охарактеризовано понятійно-термінологічний апарат дослідження у контексті історіографії проблеми та її джерельної бази; визначено методологічні підходи до вивчення процесу становлення та розвитку університетської освіти в Туреччині XIX – початку XXI століття.

На основі ретроспективного аналізу вітчизняних та зарубіжних джерел виявлено, що проблема становлення і розвитку університетської освіти Туреччини розглядалася дослідниками впродовж значного проміжку часу в два етапи. Перший із них розпочався наприкінці XVIII – початку XIX століття в умовах нової ідеології держави щодо розбудови вищої освіти Туреччини. Другий – пов'язаний із демократичними процесами в Туреччині початку XX століття, що уможливили утвердження об'єктивного погляду на організацію та

розвиток університетської освіти завдяки залученню та використанню нових першоджерел.

Аналіз джерельної бази здійснено на основі опрацювання значного обсягу різногалузевої літератури, представленої енциклопедично-довідниковими, навчально-методичними та науковими джерелами, які класифіковано за такими тематичними групами: *документи загальноєвропейських та міжнародних організацій*, в яких систематизовано перспективні напрями розвитку університетської освіти Туреччини; *порівняльно-педагогічні дослідження зарубіжних науковців*, що стосуються освітніх систем європейських та азійських країн; *порівняльно-педагогічні розвідки українських науковців*, в яких розглядаються проблеми розвитку вищої освіти Туреччини та інших європейських країн (організація та зміст вищої освіти); *праці турецьких дослідників*, в яких охарактеризовано різні аспекти реформування університетської освіти (інтеграція, сегрегація, кемалізм, секуляратизм тощо). Крім того, при підготовці дисертації були використані положення Конституції 1876 р. Османської імперії, постанови вищих органів влади (хатти 1839 і 1856 рр., Органічний закон 1869 року тощо), твори державних і громадських діячів (доповідна записка великого візира Мехмеда Еміна Аалі-паші від шабана 1284 (30 листопада 1867 р.), політичний заповіт Фуада-паші та ін.), документи політичних партій і організацій, хроніки й трактати, архівні документи, матеріали турецької преси.

Обґрунтовано методологічні засади проблеми дослідження, які передбачають реалізацію таких наукових підходів: *цивілізаційного*, у межах якого освітній процес вивчався відповідно до сукупності всіх форм життєдіяльності людини певної цивілізації (матеріальних, політичних, культурних, релігійних, наукових тощо); *системного*, що дозволив дослідити університет як організовану систему зв'язків і соціальних норм, які забезпечують встановлення та ретрансляцію знань, досвіду людства соціально організованим і соціально схвалюваним способом; *синергетичного*, у межах якого становлення системи вищої освіти розглядається як системне явище, що поступово розвиваючись, проходить через певні точки біфуркації і набуває нового статусу; *формаційного* в його сучасному різновиді – модернізаційному, який забезпечив пояснення історичної реальності як постійного процесу складних трансформацій, що відбувалися всередині кожного суспільства на шляху його руху від нижчих щаблів розвитку до вищих; *етнокультурного*, застосування якого зумовлено необхідністю врахування не лише стану внутрішніх і зовнішніх етнонаціональних відносин Туреччини, але й історичного досвіду їх формування; *соціокультурного*, який дав змогу розглядати становлення університетської освіти Туреччини як результат накопичення досвіду соціальної, культурної та економічної політики уряду; *персоналогічного*, що допоміг

виявити вплив конкретної особистості на становлення і розвиток університетської освіти; *нарративного*, який дозволив представити різноманіття історико-педагогічних інтерпретацій досліджуваних джерел.

У результаті термінологічного аналізу україно-, російсько-, англо- та турецько мовних наукових праць, словників та глосаріїв запропоновано робочі визначення термінів, необхідних для розкриття предмета дослідження: університет, модернізація, вестернізація, глобалізація та ін. Так, "*університет*" визначається як багатопрофільний вищий навчальний заклад, що здійснює освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації широкого спектра природничих, гуманітарних, технічних, економічних та інших напрямів науки, техніки, культури і мистецтв, а також фундаментальні та прикладні наукові дослідження; є провідним науково-методичним центром, має розвинену інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, відповідний рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення, сприяє поширенню наукових знань та здійснює культурно-просвітницьку діяльність. *Система університетської освіти* являє сукупність університетів, які забезпечують фундаментальну наукову, професійну і практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їхніх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовку та підвищення кваліфікації. Виявлено, що нині в Туреччині функціонує близько 120 університетів, із них біля 90 державних, інші приватні.

Зазначено, що система вищої освіти Туреччини впродовж XIX–XX ст. неодноразово зазнавала *реформування* (наслідковий процес політичних, адміністративних, економічних зрушень, що призводить до трансформацій у системі освіти) та *модернізації* (комплекс змін культурного, політичного, соціального, економічного характеру, а також вдосконалення та оновлення навчально-виховного процесу в університетах шляхом адаптації системи освіти до вимог і потреб інтенсивного розвитку сучасного суспільства). Основними елементами модернізації університетської освіти Туреччини визначено: *вестернізацію* – процес переходу від традиційного суспільства до сучасного шляхом прямого перенесення структур, технологій і способу життя західних суспільств; *секуляризацію* – процес відокремлення ісламу від держави, державний контроль над політикою та освітою; *турецький націоналізм (мілліетчілік)* – об'єднуючий процес, що свідчить про єдність і неподільність нації і країни й спрямовує зусилля турків на досягнення загальнонаціональних цілей; *кемалізм* – комплекс політичних та ідеологічних змін, розроблених або санкціонованих засновником республіки Мустафою Кемалем-пашею (Ататюрком), що передбачав корінну трансформацію етнічної самоідентифікації населення, поширення національної самосвідомості; *лаїцизм*

– основний спосіб забезпечення модернізації країни, що пов'язував модернізацію з націоналізмом та заперечував османізм та ісламізм, дозволяючи створити секулярну державу; *етатизм* – процес, що забезпечував формування умов для виникнення національної системи освіти.

На основі застосування історико-хронологічного методу виокремлено й охарактеризовано основні періоди в історії турецької університетської освіти, критерієм чого стали політичні, соціально-економічні та культурні зміни в суспільстві: 1789–1808 рр. – перші реформи університетської освіти Селіма III; 1808–1839 рр. – передтанзиматний період; 1839–1869 рр. – період Танзимату; 1869–1922 рр. – післятанзиматні реформи університетської освіти; 1922–1950 рр. – республіканські зміни в університетській освіті; 1960–1980 рр. – відродження ісламу, збільшення кількості навчальних закладів та їх подальша модернізація; 1981–2001 рр. – радикальна реструктуризація університетської освіти, викликана євроінтеграційними процесами.

У другому розділі – **"Становлення системи вищої освіти Туреччини та її реформування у 1789–1922 рр."** – обґрунтовано основні передумови зародження університетської освіти в Туреччині; досліджено особливості організації навчання в перших вищих навчальних закладах країни; визначено особливості впливу реформ Танзимату на структуру системи вищої освіти країни в XIX столітті; проаналізовано просвітницькі ідеї вчених-реформаторів епохи Танзимату.

У результаті аналізу джерельної бази виокремлено основні передумови становлення і розвитку університетської освіти в Туреччині у XIX–XX столітті: *історичні* (кризові явища у всіх сферах життя Османської імперії); *соціально-економічні* (необхідність у постійному оновленні знань в умовах динамічного суспільства, організації неперервної, ефективної підготовки спеціалістів усіх рівнів та проектування нових спеціальностей); *соціокультурні* (поширення міжнародної інтеграції та тенденція до створення єдиного освітнього простору, зростання потреби в якісній вищій освіті); *організаційно-методичні* (потреба в зміні застарілих форм організації навчально-виховного процесу вищої школи, їх невідповідність вимогам часу).

Доведено, що в Туреччині, починаючи вже з IX–XI століть, спостерігається тенденція до поширення масової освіти, перехід від домашньої до організованої шкільної освіти, яка охоплює практично всі верстви населення, що, у свою чергу, сприяло появі соціально-богословського освітнього закладу – "медресе" як першого і головного елемента вищої мусульманської освіти.

З'ясовано, що перше офіційне медресе в Османській Імперії – медресе Сулейман-паші – було відкрите у 1330-х рр. Сулейман Шахом в м. Ізнік. Пізніше в Стамбулі було засновано ще два таких навчальних заклади, названі на честь

правителів, які видали свої установчі статути: Фатіх (1453–1461 рр.) і Сулейманіє (1550–1559 рр.). Зазначено, що до початку XIX століття медресе стали масовим явищем. Лише у Стамбулі та його передмістях у 1769 році їх було 275, в інших, менших, містах вони нараховувалися десятками (не було міста, в якому не було хоча б одного медресе).

Зроблено висновок, що турецькі медресе користувалися автономією, входили до османських релігійно-соціальних комплексів кулліє, які охоплювали мечеті, медресе, школи (мектеб), бібліотеки, лікарні (дарушшіфа, марістан), заїжджі двори (хан), благодійні кухні і їдальні (імарет), лазні (хамам), фонтани, акведуки. Виявлено, що діяльність медресе здійснювалася відповідно до статутів на основі імператорських указів, які містили норми й правила і відповідали академічним вимогам й адміністративним процедурам. Фінансувалися вони як державою, так і приватними особами з багатих верств населення. Студенти забезпечувалися житлом, продуктами харчування та невеликою стипендією. З'ясовано, що медресе були різних типів: медресе ісламія – "ісламська школа", медресе деенійя – "релігійна школа", медресе кхаса – "приватна школа". Ієрархію медресе, яка проіснувала до кінця імперії, було встановлено Сулейманом I: *столичні* відкривали шлях до адміністративної кар'єри; випускники *провінційних* у кращому випадку могли стати дрібними чиновниками. Кращі студенти ставали *улемами* – загально визнаними вченими, високо шанованими членами суспільства, що належали до вищого духовенства. Зазначено, що в Османській імперії існувала ієрархія улемів – мюдерріси, муфтії та кадії.

Аналіз джерельної бази засвідчує, що *зміст освіти* у медресе визначався чотирма видами знань (духовне, інтелектуальне, усне та письмове). Оскільки метою будь-якого знання, а особливо духовного, вважалося пізнання Бога (Аллаха), тому до змісту освіти у медресе входили такі предмети: сикх (ісламське право), тафсир (тлумачення Корану), хадіси, синтаксис та морфологія. Окрім ісламських дисциплін навчали граматики, синтаксису, логіці, метафізиці, філософії, географії, стилістиці, геометрії, астрономії і астрології. Доведено, що навчальна програма османської медресе мала переважно релігійне спрямування, тому природничі науки традиційно ігнорувалися.

Проте, ще до початку XIX століття медресе почали втрачати своє значення, їх випускники виявилися непридатними до практичної діяльності в нових адміністративних, фінансово-економічних, культурних установах і відомствах, у канцеляріях нових міністерств, у турецьких представництвах за кордоном, оскільки не знали європейських мов і не завжди достатньою мірою володіли турецькою. Виявлено, що наприкінці XVIII століття спостерігаються кризові явища у системі освіти Туреччини, що потребувало суттєвих змін у змісті і формах навчання.

Зазначено, що радикальна реструктуризація системи вищої освіти Туреччини розпочалася наприкінці XVIII ст. у контексті реформ Селіма III, який намагався реорганізувати Османську державу за європейським зразком, провести зміни у всіх сферах її життєдіяльності. Виявлено, що основним напрямом модернізації суспільно-культурного життя Туреччини було обрано вестернізацію. Значними практичними результатами вивчення та запозичення європейського досвіду у сфері освіти наприкінці XVIII – першої третини XIX ст. стало створення за французьким зразком військових навчальних закладів для підготовки артилеристів, фортифікаторів, навігаторів як перших осередків світської освіти: "Muhendishane" (1734 р.), Султанське морське інженерне училище – Королівська школа військово-морської техніки "Muhendishane-i Bahr-i Humayun" (1773 р.), Королівська школа військової техніки (1795 р.) та ін. Наприкінці XVIII ст. у школі на *двох відділеннях* (судноводіїв та суднобудівників) навчалося 45 осіб. До *змісту освіти* входили: прикладна математика, військові науки і статuti, географія, історія військового мистецтва, малювання. Заняття проводилися французькою мовою запрошеними з-за кордону викладачами через перекладачів. Спеціальні книги і підручники замовлялися в інших країнах. З'ясовано, що ці вищі школи, поступово змінюючись і вдосконалюючись, стали базою для створення у 1944 р. Стамбульського технічного університету, третього найстарішого у світі університету з інженерних наук. У 1826 р. відкривається Військово-медичне училище, у 1829 р. – хірургічна школа, які в 1839 р. об'єднуються в Султанське вище медичне училище, яке вперше в Туреччині пропонувало еквівалент вищої світської освіти.

Таким чином, до середини XIX ст. Стамбул стає центром формування турецької інтелігенції. Досвід діяльності перших військових та цивільних спеціальних навчальних закладів слугував необхідною передумовою для реформ у галузі освіти, що були здійснені після оголошення Танзимату – модернізаційних реформ в Османській імперії з 1839 до 1876 року. Зазначено про важливість прийняття у цей період Органічного закону (1869 р.), в якому визначено структуру всієї системи освіти Туреччини, зокрема, заявлено про відкриття в Стамбулі університету у складі трьох факультетів (філософсько-літературного, юридичного, природничого) з три або чотирирічним терміном навчання залежно від одержуваної кваліфікації. З'ясовано, що цей університет, один із перших десяти в Європі, було створено у 1453 р. Проте офіційно початком його сучасного існування вважається 1863 р., коли університет отримав назву "Darulfunun" (Будинок наук). У цей період було запроваджено сучасну структуру організації навчального процесу, навчальні програми та методи викладання. Згідно Органічного закону навчальний план *філософсько-літературного* факультету включав теологію, *юридичного* – основи фікха (мусульманської юриспруденції). Мовою викладання визначалася турецька,

однак за відсутності кваліфікованих викладачів, здатних читати курси турецькою, дозволялося викладання французькою. Оплата за навчання в університеті була досить високою, що робило вищу освіту недоступною для бідного населення. З'ясовано, що забезпечити викладання всіх задекларованих у Законі 1869 р. університетських предметів виявилось неможливим за браком викладачів і підручників. Заняття проводилися за спрощеною програмою, яка відповідала рівню підготовчих курсів, що включали лекції з літератури, загальної історії, географії, логіки, права, фізики, математики, малювання і французької мови.

У XIX столітті університет пережив низку реорганізацій, у 1900 р. отримав назву "Darulfunun-i Osmani" (Османський дім наук) та започаткував підготовку спеціалістів за такими напрямками: медицина, право, література, природничі науки та теологія. До XX сторіччя цей навчальний заклад вважався вищою мусульманською школою, однак після проголошення Турецької Республіки (1923 р.) його було реорганізовано у світський (1927 та 1933 рр.). Сьогодні – це Стамбульський університет (İstanbul Üniversitesi) – провідний вищий навчальний заклад країни. Виявлено, що Стамбульський університет, як перший сучасний заклад вищої освіти Туреччини, забезпечував викладацьким складом інші університети, засновані в країні, зокрема Босфорський університет (1863 р.), Йїлдиз Технічний Університет (1911 р.), у складі якого почав функціонувати факультет освіти та педагогічний факультет.

Аналіз джерельної бази дозволяє стверджувати, що в період Танзимату було засновано ще низку освітніх закладів, які сьогодні належать до мережі університетської освіти Туреччини. Так, Босфорський університет (Boğaziçi Üniversitesi), започаткований у 1863 р. як Роберт-Коледж (перший американський вищий навчальний заклад за межами США), у 1971 р. набув статусу університету і нині входить до європейської асоціації університетів "Утрехтська мережа" й асоціації середземноморських університетів. Галатасарайській ліцей ("Galatasaray Lisesi"), відкритий під час правління султана Баязида II (1481 р.) як елітна школа при палаці, у 1866 р. реформовано за зразком французької навчальної системи у Султанську галатасарайську школу (Galatasaray Mekteb-i Sultani). Після проголошення в Туреччині республіки цей навчальний заклад отримав сучасну назву Galatasaray Lisesi. У 1992 р. за підтримки Франції було засновано Галатасарайський університет, який утворює разом із ліцеєм єдиний навчальний комплекс. За весь період існування в його стінах працювали або здобули освіту багато відомих державних діячів і представників інтелектуальної еліти Туреччини різних часів.

Доведено, що саме у період Танзимату та післятанзиматних реформ було закладено основу для формування когорти національної турецької інтелігенції (Зія Паша, Ебуззія Тевфік, Намик Кемаль, Алі Суаві, Мустафа Решид, Садик

Рифат, Ахмед Фехтує, Нурі-ефенді, Ібрахім Сарим, Мустафа Самі, Аалі-паша, Фуад-паша, Мехмед Шекіп та інші), яка сприяла розвитку науки, техніки, освіти та культури Туреччини.

Здійснений аналіз історичних, педагогічних, публіцистичних джерел дозволяє стверджувати, що в ХІХ столітті, не зважаючи на низку суттєвих змін у суспільному житті, відбулося лише зародження університетської освіти в Туреччині, яка наприкінці століття була представлена фактично єдиним навчальним закладом – Стамбульським університетом "Darulfunun-i Osmani".

У третьому розділі – **"Тенденції розвитку університетської освіти в Туреччині у 1922–2001 рр."** – досліджено стан університетської освіти Туреччини у ХХ столітті, зокрема охарактеризовано вплив революційних ідей М.К. Ататюрка на розбудову вищої освіти у 1922–1950 рр.; проаналізовано кризові явища у розвитку університетської освіти країни у 1960–1980 рр.; визначено причини її радикальної реструктуризації у період від 1981 р. до початку ХХІ століття; окреслено місце приватних вищих навчальних закладів у системі сучасної університетської освіти; актуалізовано досвід розвитку вищої освіти Туреччини в сучасних умовах.

На основі аналізу джерельної бази охарактеризовано вплив революційних ідей М. К. Ататюрка на розбудову університетської освіти Туреччини у 1922–1950 рр., зокрема виявлено, що її сучасна система почала формуватися після проголошення Республіки у 1923 р. До революції, яку здійснив М. К. Ататюрк, більшість освітніх закладів були зосереджені в містах і знаходилися під впливом релігійних інститутів. Реформатори відкрито виступили проти ісламського ортодоксоналізму, звільняючи шлях для перетворення країни у світську державу, обмежили вплив улемів (ісламських богословів і наставників) на освіту, закрили релігійні школи та коледжі, заборонили шариатські суди, ліквідували халіфат, виступили за рівність прав чоловіків та жінок; замість арабської писемності Османської імперії було прийнято латиницю (1928 р.) тощо.

Отож, провідними тенденціями розвитку університетської освіти цього періоду були: націоналізація (у проявах етатизму та лаїцизму) та секуляризація; централізація управління; запровадження гендерної рівності в освіті.

У результаті аналізу кризових явищ у розвитку університетської освіти Туреччини 1960–1980 рр. простежено взаємозв'язок здійснення військових переворотів та змін в університетській освіті. Після військового перевороту 1960 р., що суттєво вплинув на політичну систему країни, було прийнято Закон про університетську освіту (Закон № 115), який обмежив вплив Міністерства освіти на університети. Це положення було закріплено і в новій Конституції Туреччини (1961 р.), яка надавала університетам адміністративну та наукову автономію, що призвело до набуття ними статусу юридичної особи, отримання адміністративної та фінансової автономії, запровадження виборності

управлінських та адміністративних посад, академічної автономії науковців, яка мала Гумбольдтовський характер і передбачала вільне визначення змісту навчального процесу та тематики наукових досліджень професорсько-викладацького складу.

Зазначено, що такі кроки держави щодо реформування університетської освіти викликали низку негативних тенденцій, які, передусім, стосувалися, Опікунської Ради і вибору її членів з числа професорського складу інших університетів. Згодом це викликало нездорову конкуренцію, адже механізм підзвітності світського правління був досить непродуманим, а конкуруючі університети отримали право на прийняття керівних рішень в управлінні установою-конкурентом. Окрім того спостерігалось зростання рівня корупції в системі світського управління, в якій Опікунська Рада виконувала функцію посередника між вищим навчальним закладом, урядом і суспільством.

З'ясовано, що внаслідок економічного розквіту, збільшення частки приватного сектора в економіці країни та бажання населення підвищити свій соціальний статус відбулося зростання попиту на здобуття вищої освіти в турецькому суспільстві. Зроблено висновок, що прогалина, створена невідповідністю між показниками соціального запиту та пропозиції у сфері університетської освіти була заповнена некомерційними вищими школами, розвиток яких припав на середину 60-х років ХХ століття.

Зазначено, що військовий переворот 1971 р. викликав низку чергових змін у системі університетської освіти: розробку і прийняття нових законів про університети та їх педагогічний склад, заснування Ради Вищої Освіти як керівного органу в університетському секторі. Головою Ради став Міністр Національної освіти, її членами – професори від кожного університету, обрані Сенатом, та рівна їм кількість членів, призначених урядом за рекомендацією Міністерства. Зазначено, що 70-ті роки ХХ століття стали періодом спроб уряду забезпечити доступність вищої освіти для більшості громадян, підтримати "стратегію нересту" (утворення філіалів та дочірніх освітніх установ), унаслідок чого спостерігається стрімке зростання кількості університетів.

Важливим кроком у реформуванні університетської освіти стає заснування Міжуніверситетською Радою в 1974 р. Центру відбору та зарахування студентів, що дозволило замінити стандартизовані вступні іспити на різні процедури прийому до університетів (зарахування в порядку черги до повного заповнення місць, відповідність вивчених у середній школі предметів навчальній програмі певного факультету, зарахування на основі середнього балу випускних екзаменів у середній школі тощо). З'ясовано, що відкриття Представництва заочного навчання (YAYKUR), освітньої установи нового типу, ознаменувало започаткування заочного навчання в Туреччині. Водночас, до недоліків реформування університетської освіти в цей період можна

віднести: відсутність політичної стабільності та єдиного закону про вищу освіту, численні судові позови університетів проти Ради Вищої Освіти щодо координації діяльності різноманітних вищих освітніх закладів та ін.

Відтак, до основних тенденцій розвитку університетської освіти цього періоду віднесено: децентралізацію управління; створення індивідуальних освітніх траєкторій в організації навчального процесу; масовізацію доступу до вищої освіти.

Охарактеризовано причини радикальної реструктуризації університетської освіти у період з 1981 р. до початку XXI століття. Зокрема доведено, що черговий військовий переворот 1980 р. призвів до прийняття нового законодавства щодо системи вищої освіти Туреччини (Закон № 2547). До кардинальних трансформацій у системі університетської освіти віднесено: зміну функціональних обов'язків Ради Вищої Освіти (планування, координація та керування діяльністю закладів вищої освіти); уніфікацію системи університетської освіти, право відкриття університетів на основі Парламентського акту; надання прав виборності ректорів та деканів університетів; створення Міжуніверситетської Ради як дорадчого органу Ради Вищої Освіти з наукових питань з повноваженнями достатніми для встановлення вимог, норм та правил щодо докторських програм; введення посад професора, ад'юнкт-професора та доцента; визначення джерел фінансування університетів (благодійні внески, "відновлюваний фонд", державний бюджет) тощо. Оскільки у 2001 р. Туреччина приєдналася до Болонського процесу, то наступними кроками реформування університетської освіти стала розробка норм і положень про Акредитацію та запровадження програми контролю якості освіти у вищих навчальних закладах країни, створення комісії YODEK.

Окреслено місце приватних вищих навчальних закладів у системі сучасної університетської освіти; актуалізовано досвід розвитку вищої освіти Туреччини в сучасних умовах. З'ясовано, що на початку XXI ст. загальна кількість університетів зросла до 93, у тому числі 68 державних та 25 приватних установ.

Провідними тенденціями розвитку університетської освіти цього періоду визначено: уніфікацію системи університетської освіти; розробку та запровадження системи зовнішньої оцінки якості освіти; технологізацію навчального процесу.

Проведене дослідження проблеми становлення та розвитку університетської освіти Туреччини у XIX – на початку XXI століття дозволило сформулювати такі **загальні висновки:**

1. Аналіз стану і ступеня вивченості досліджуваної проблеми в педагогічній науці засвідчує, що питання розвитку університетської освіти в Туреччині є актуальним, перебуває в центрі уваги науковців і практиків як України, так і Туреччини. При цьому тенденції розвитку університетської

освіти досліджені недостатньо. Доведено, що сучасна система університетської освіти Туреччини являє собою сукупність як державних, так і приватних університетів (близько 120), що здійснюють фундаментальну наукову, професійну і практичну підготовку фахівців різних напрямів, забезпечують здобуття громадянами відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів, перепідготовку та підвищення кваліфікації.

Виявлено, що впродовж XIX–XX століть система університетської освіти Туреччини періодично зазнавала модернізаційних змін, основними елементами яких на різних етапах були вестернізація, секуляризація, кемалізм, лаїцизм, етатизм.

2. Виокремлено основні передумови становлення і розвитку університетської освіти в Туреччині у XIX на початку XXI століття. До них віднесено: *історичні*, які віддзеркалювали кризові явища у всіх сферах життя Османської імперії, що стали результатом військових поразок Туреччини наприкінці XVIII століття та втрати нею позицій на світовій арені; *соціально-економічні*, пов'язані із необхідністю постійного оновлення знань в умовах вестернізації турецького суспільства, потребою в організації неперервної, ефективної підготовки спеціалістів усіх рівнів для різних сфер життєдіяльності країни; *соціокультурні*, які сприяли поширенню міжнародної інтеграції, створенню єдиного освітнього простору, розбудові турецької мови, виникненню турецької інтелігенції, і як наслідок, зростанню потреби в якісній вищій освіті; *організаційно-методичні*, викликані потребою змін у застарілих формах та методах організації навчально-виховного процесу у вищій школі, що вже не відповідали вимогам часу.

3. Теоретично обґрунтовано періодизацію процесу становлення та розвитку турецької університетської освіти у XIX на початку XXI століття з урахуванням політичних, соціально-економічних та культурних змін, що відбувалися в турецькому суспільстві досліджуваного періоду. 1789–1808 роки характеризувалися започаткуванням перших реформ в освіті, розпочатих Селімом III, які призвели до появи перших світських закладів освіти, що з часом трансформувалися в технічний університет інженерного спрямування. Передтанзиматний період (1808–1839 рр.) затвердив попередні реформи і знаменував створення першого вищого медичного закладу освіти. У період Танзимату (1839–1869 рр.) шляхом прийняття Органічного закону (1869 р.) було визначено структуру всієї системи освіти Туреччини, у тому числі започатковано створення першого університету у Стамбулі. Післятанзиматні реформи університетської освіти (1869–1922 рр.) завершилися створенням низки університетів, зокрема Босфорського та Йїлдиз Технічного. З 1922 р. по 1959 р. здійснюються республіканські зміни в університетській освіті на засадах кемалізму, що передбачав звільнення вищої освіти від впливу ісламу,

введення нового алфавіту, розширення університетської мережі. Провідними *тенденціями* розвитку університетської освіти цього періоду були: націоналізація (у проявах етатизму та лаїцизму) та секуляризація; централізація управління; запровадження гендерної рівності в освіті. До основних *тенденцій* розвитку університетської освіти цього періоду віднесено: децентралізацію управління; створення індивідуальних освітніх траєкторій в організації навчального процесу; масовізацію доступу до вищої освіти. Період 1960–1980 рр. характеризується значним збільшенням кількості університетів, набуттям ними адміністративної та наукової автономії, підвищенням доступності навчання, запровадженням заочного навчання, появою та активним розвитком приватних вищих навчальних закладів. Останній період – 1981–2001 рр. характеризується уніфікацією системи університетської освіти та початком сучасних реформ, які з 2001 р. безпосередньо пов'язані із входженням до Болонського процесу. Провідними *тенденціями* розвитку університетської освіти цього періоду визначено: уніфікацію системи університетської освіти; розробку та запровадження системи зовнішньої оцінки якості освіти; технологізацію навчального процесу.

4. Окреслено перспективи використання досвіду Туреччини на сучасному етапі реформування вищої освіти в Україні, основними напрямками якого є: поетапна децентралізація університетської освіти; задоволення потреб регіональних ринків праці; налагодження партнерських відносин університетів України з вищими навчальними закладами різних рівнів акредитації; економічне забезпечення розвитку системи університетської освіти; модернізація навчальних планів та програм.

Наукові результати й висновки проведеного дослідження дозволили сформулювати рекомендації щодо доцільності використання та впровадження досвіду розвитку університетської освіти Туреччини в Україні в умовах її адаптації до загальноєвропейських освітніх стандартів на кількох рівнях:

– *законодавчому* (вироблення державними органами України загальних концептуальних підходів і створення законодавчої бази щодо входження країни в Європейський простір вищої освіти при доопрацюванні й оновленні законів України "Про вищу освіту", "Про національну систему кваліфікацій", "Про атестацію наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації");

– *організаційно-методичному* (забезпечення поєднання навчальної діяльності з науковою, створення з цією метою Координаційного центру і розробка державної програми співпраці університетів з науковими, науково-освітніми установами й підприємствами; сприяння пошуку університетів-партнерів за кордоном);

– *теоретико-педагогічному* (розробка державних стандартів вищої освіти в Україні);

– *практичному* (співробітництво української вищої школи з партнерськими ВНЗ інших країн для забезпечення функціонування освітнього середовища, упровадження нових освітніх технологій, здійснення спільних наукових проектів і стимулювання участі вітчизняних університетів у міжнародних програмах).

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Перспективними напрямками подальшого вивчення є: система підготовки ефективних та конкурентоспроможних фахівців різних спеціальностей в університетах Туреччини; організація науково-дослідної та самостійної роботи студентів у системі вищої освіти Туреччини; зміст, форми й методи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів для вищої університетської освіти Туреччини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Гюль Алі. Аналіз процесів становлення системи вищої освіти Туреччини: історична ретроспектива / Алі Гюль // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – Вип. 1 (79). – С. 175–178.

2. Гюль А. Радикальна реструктуризація системи вищої освіти Туреччини у кінці ХХ століття / А. Гюль // Проблеми освіти : зб. наук. праць. – Житомир–Київ, 2015. – Вип. 84. – С. 117–121.

3. Гюль Алі. Реформування системи вищої освіти Туреччини в середині ХХ століття / Алі Гюль // Наука і освіта: Педагогіка. – Одеса, 2015. – Вип. 5 / СХХХІV. – С. 17–20.

4. Гюль А. Стан розвитку системи вищої освіти Туреччини на межі ХХ–ХХІ століть / А. Гюль // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2015. – Вип. 3. – С. 168–173.

5. Gul Ali. The Historical Background of the Foundation of the Higher Education / Ali Gul // Systems in Poland and Turkey Vistula University: working papers. – Warsaw, 2016. – 48 (3). – С. 69–79.

6. Gul Ali. The Reformation of the Turkish higher education in the process of integration into the European education system / Ali Gul // Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development : Conference Proceedings of the 5th International Scientific Conference. – Opole, Poland, 2016. – С. 99–101.

7. Gul Ali. The peculiarities of the Turkish higher education reformation in terms of the integration into European educational system / Ali Gul // Bulletin "Pedagogical Science" series Al-Farabi Kazakh National University. – 2016. – 2 (48). – С. 70–76.

8. Gul Ali. The background of the foundation of the higher education systems in Poland and Turkey / Ali Gul // Електронно науцногo списание "Парадигма". – Варна, 2016. – № 1. – Т. 3. – С. 19–28.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

9. Гюль Алі. Характеристика гуманістичної спрямованості реформ вищої освіти Польщі та Туреччини / Алі Гюль // Духовні виміри родинного виховання у поліетнічному просторі Волині та Поділля : зб. наук. праць / за заг. ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 97–101.

10. Гюль Алі. Розвиток Туреччини на початку ХХ століття / Алі Гюль // Глобальні виклики на Євразійському просторі: перспективи України. V конвент МАСПН (Україна): [матеріали доповідей та виступів] / редкол. В. Ф. Цвих [та ін.]. – К., 2015. – С. 24–26.

АНОТАЦІЇ

Гюль А. Становлення та розвиток університетської освіти Туреччини у ХІХ – на початку ХХІ століття. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Житомир, 2017.

Дисертація присвячена проблемі становлення та розвитку університетської освіти Туреччини у ХІХ на початку ХХІ століття та обґрунтуванні можливості творчого використання турецького досвіду в Україні.

На основі аналізу джерельної бази охарактеризовано понятійно-термінологічний апарат дослідження у контексті історіографії проблеми, зокрема конкретизовано зміст понять "університетська освіта", "вестернізація" та інші. Визначено методологічні підходи до вивчення досліджуваної проблеми: цивілізаційний, системний, синергетичний, формаційний, етнокультурний, соціокультурний, персонологічний, наративний.

Обґрунтовано основні передумови зародження університетської освіти в Туреччині: історичні, соціально-економічні, соціокультурні, організаційно-методичні. Досліджено специфіку організації навчання в перших вищих навчальних закладах Туреччини духовного спрямування – медресе. Визначено особливості впливу реформ Танзимату та просвітницьких ідей вчених-реформаторів на структурування системи вищої освіти Туреччини ХІХ століття.

Досліджено стан університетської освіти Туреччини у ХХ столітті, зокрема охарактеризовано вплив революційних ідей Ататюрка на розбудову вищої освіти у 1922–1950 рр.; проаналізовано кризові явища у розвитку університетської освіти Туреччини 1960–1980 рр.; визначено причини її радикальної реструктуризації у період від 1981 року до початку ХХІ століття; актуалізовано досвід розвитку вищої освіти Туреччини в сучасних умовах.

У науковий обіг уведено невідомі широкому загалу наукові джерела про розвиток університетської освіти Туреччини XIX–XX століть.

Ключові слова: університет, університетська освіта Туреччини, періодизація розвитку системи університетської освіти, модернізація, вестернізація, секуляризм.

Гюль А. Становление и развитие университетского образования Турции в XIX – начале XXI столетия. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко. – Житомир, 2017.

Диссертация посвящена проблеме становления и развития университетского образования Турции в XIX – начале XXI ст., изучению возможностей творческого использования турецкого опыта в Украине.

В исследовании на основе анализа исторической, педагогической, публицистической литературы охарактеризован понятийно-терминологический аппарат работы. Конкретизировано содержание понятий "университетское образование", "вестернизация" и другие. Выделены методологические подходы к изучению данной проблемы, среди которых цивилизационный, системный, синергетический, формационный, этнокультурный, социокультурный, персоналистический, нарративный.

Выявлены основные предпосылки зарождения университетского образования в Турции: исторические, социально-экономические, социокультурные, организационно-методические. Исследованы особенности организации обучения в первых высших учебных заведениях Турции духовного направления – медресе. Определены векторы влияния реформ Танзимата и просветительских идей ученых-реформаторов на структуризацию системы высшего образования Турции XIX столетия.

На основе разработанной периодизации изучено развитие университетского образования Турции в XX ст., выделены основные тенденции этого процесса. Охарактеризовано влияние революционных идей Ататюрка на развитие высшего образования в 1922–1950 гг.; проанализированы кризисные явления в развитии университетского образования Турции 1960–1980 гг.; определены причины ее радикальной реструктуризации в период с 1981 года до начала XXI ст.; актуализирован опыт развития высшего образования Турции в современных условиях.

В научный оборот введены неизвестные широкой общественности сведения о развитии университетского образования Турции XIX – начала XXI столетия.

Ключевые слова: университет, университетское образование Турции, периодизация развития системы университетского образования, модернізація, вестернізація, секуляризм.

Gul A. Formation and Development of University Education in Turkey XIX – early XXI century. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogy, Speciality 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – Zhytomyr Ivan Franko State University. – Zhytomyr, 2017.

Thesis is devoted to the problem of the formation and development of the university education of Turkey in the XIX – early XXI centuries, the study of the possibilities of creative use of the Turkish experience in Ukraine.

The conceptual-terminological apparatus of research is characterized on the basis of the analysis of historical, pedagogical and publicistic literature. The content of the concepts of "university education", "modernization", "westernization", "secularism" and some others are specified. Methodological approaches to the study of the problem of formation and development of university education in Turkey XIX – the beginning of the XXI century are distinguished, among which there are civilizational, systemic, synergetic, formational, ethnocultural, sociocultural, personalistic, and narrative.

The main prerequisites for the formation of university education in Turkey are revealed: historical, socio-economic, sociocultural, organizational and methodological. The peculiarities of the organization of teaching in the first higher educational institutions of Turkey of the spiritual direction – madrassas – were studied. The vectors of the influence of Tanzimat reforms on structuring the system of higher education in Turkey of the XIX century are determined. Enlightenment ideas of scientists-reformers of the period under investigation are analyzed.

On the basis of the distinguished periodization, the development of the university education of Turkey in the 20th century is researched, the main trends of this process are outlined. The influence of Atatürk's revolutionary ideas on the development of higher education in 1922–1950 was characterized; crisis phenomena in the development of the university education of Turkey in 1960–1980 were analyzed; the reasons for its radical restructuring in the period from 1981 to the beginning of the XXI century are stated; the place of private higher education institutions in the system of university education was determined; the experience of the development of higher education in Turkey in modern conditions is updated and verified.

The main tendencies of the development of university education of Turkey in the 20th century are identified, among which there are nationalization (in the manifestations of etatism and laicism) and secularization; appearance of mass access to higher education; creation of an external quality assessment system; unification of the system of university education, etc.

The information about the development of university education of Turkey of the XIX – the beginning of the XXI century was introduced into the scientific circulation.

Key words: university, university education in Turkey, periodization of the development of the system of university education, modernization, westernization, secularism.